

Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие
Value Aspects of the Pedagogical Daily Round

САМОПОЗНАНИЕТО – ЕТАП В ПРОЦЕСА НА ОПОЗНАВАНЕ НА СВЕТА В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА СТЕПЕН

Наталия Хумбаджиева

СОУ „ Св. Климент Охридски “, Ловеч

Резюме. Настоящият доклад показва ролята на самопознанието в процеса на развитие на човешката личност, необходимостта от осъзнаване на своята духовна същност и насочване към усъвършенстване на човешките взаимоотношения и човешката природа.

Keywords: insight, development of the human personality, human relationships, humanity

Веднъж в един паикул се появила малка пукнатина. Случайно минаващ човек забелязал паикула и стоял часове наред в очакване да се покаже пеперудата... Тя дълго и упорито се мъчела, но цепнатината оставала все така малка. Тогава човекът решил да ѝ помогне и срязал с ножче паикула. Пеперудата веднага излязла, на телцето ѝ било слабо, крилата недоразвити и тя едва се движела. Човекът продължил да наблюдава в очакване, че пеперудата ще литне, но това не се случило. През остатъка от живота си тя се влачила по земята, без да успее да полети. С помощта си човекът направил лоша услуга на пеперудата. Защото без усилията за излизане от паикула течността от телцето ѝ не можела да премине в крилата и те останали недоразвити.

Притча за пеперудата

Тази притча доказва твърдението, че най-важното е да научим децата сами да вземат решения, сами да се справят с проблемите си, сами да откриват ключа към заключените врати.

Трудностите, препятствията по пътя на живота ще им помогнат да станат по-силни, по-устойчиви, по-гъвкави. Но за да ги подготвим за тези трудности, трябва да ги научим да се вглеждат в себе си, да се самоопознаят, да мислят не в рамки и клишета, а творчески, гъвкаво, продуктивно.

Какво ни дава самопознанието? Дава ни възможност да насочим погледа си навътре към себе си, да опознаем своята духовна същност, дава ни силата да приемем

себе си и другите такива, каквито са, независимо от различията. Само човек, който познава своите добри и лоши, силни и слаби страни, може да прояви толерантност към заобикалящите го. А целта, която аз си поставям като педагог, е да изграждам личности – мислещи, можещи, знаещи и толерантни към хората около тях.

Може би ще възникне въпросът „Кога, в часа на класа ли?“. И аз веднага ще ви покажа вратичка, прозорец или процепа, защото ги има, стига да настроите очите си да търсите, не просто да гледате, а да виждате. Когато вървим по улицата и виждаме падналите есенни листа от дивия кестен например пред училище, вдигам листа, посочвам го на децата, насочвам вниманието им към формите, багритите, красотата, още на следващия ден бюрото ми се покрива с невероятно красиви, с пъстри и с причудливи форми листа. Първата стъпка е направена. Очите на децата са отворени за красивото в природата. Научете ги да възприемат света с всичките си сетива.

„Началото на самовъзпитанието започва с осъзнаването на собственото „Аз“, с раждането на самосъзнанието и неговото утвърждаване спрямо позицията на другите...

Самопознанието, основано на целенасоченото сравняване на личностните качества и дадености спрямо тези около нас, става основен компонент на самоопределяне и самоутвърждаване.“ (Василева, 2009).

Кой съм аз? Какъв е светът на възрастните? Какво е моето бъдеще, моята мечта? Тези и много други въпроси намират отговор в процеса на самоопределянето и самоопознаването.

Дейността ни в тази насока започна с въвеждане на тетрадка-дневник за всяко дете. Учениците са второкласници и темите са съобразени с възрастовите особености. Целта на тази тетрадка-дневник е да се проследи личностното развитие на индивида в годините (до четвърти клас под контрола на учителя, а после по собствено желание). Обяснява се на децата, че тя ще бъде техният тайник, техният довереник и приятел, с който ще споделят впечатления, радостни и тъжни моменти, хубави мисли и така ще опознаят себе си. Титулната страница на всички тетрадки се надписва с големи букви: ПЪТУВАНЕ КЪМ СЕБЕ СИ.

На децата се раздават различни ваденки, които да залепят и така да ги различават. Всяко дете само украсява и дооформя своята първа страничка. След това на децата се разказва притчата „Започни от себе си“ за онзи млад човек, който мечтаел да промени света, но след като осъзнал с годините невъзможността на целта си, решил да промени страната си, но нищо не се получило. Към края на живота си той се опитал да промени членовете на семейството си, но уви. На смъртното си легло той осъзнал, че ако бил променил себе си, с личния си пример би въздействал и на близките си, а те биха се опитали да променят неуредиците в страната. И така постепенно светът би се променил към по-добро.

Затова тетрадката е озаглавена „Пътуване към себе си“, защото най-трудно е да опознаеш себе си и да си въздействаш за положителни промени.

Първа тема: „Кой съм аз?“. Това е вечен въпрос, на който и ние, възрастните, не можем да си отговорим, а какво да кажем за децата. За да се провери нивото на самокритичност, се раздават листчета с въпроса: „Какво харесвам и какво не харесвам у себе си?“.

Повечето от децата изброяват различни добродетели, но към недостатъците преобладаващият отговор е: „Всичко харесвам у себе си“.

За постигане на по-задълбочени резултати на децата се предлагат подтеми и задачи по основната тема:

1. Работен лист, който представлява нарисувани момче и момиче и около тях в „балони“ написани качества. Всяко дете трябва да свърже три от балончетата, които най-вярно го характеризират.

2. Лексикон. Под диктовката на учителя децата написват въпроси и самостоятелно писмено отговарят.

3. Съчинение – описание „Моят дом“. Целта на тази задача е да заостри наблюдателността на децата, да им помогне да осъзнаят какъв дом имат и как се грижат за него.

4. Моето семейство. Към тази подтема учениците правят списък със задълженията и правата на всички членове на семейството. Беседата се провежда подробно в часа по Околен свят.

5. Моето училище. Децата написват съчинение, в което разказват това, което знаят, за патрона на училището, неговата история.

6. Прочитане на притчата за двата вълка. Тя разказва за един дядо, който обяснява на своя внук, че в душата на човека се борят два вълка, единият зъл – той е завистта, алчността, гневът, а другият е добър – той е радостта, любовта, нежността. На въпроса на детето „Кой побеждава“, дядото отговаря „Този, когото храниш“.

Ние сами избираме какви да бъдем, като с постъпките си подхранваме добрия или лошия вълк.

С тази притча се цели да се подготвят децата за възприемане на красивото и грозното у човека. В тетрадката на всички учителят рисува човешки фигури, разделени с линия по дължина. Децата трябва да оцветят едната част в жълто, а другата в черно. Учителят работи на дъската и под тяхна диктовка записва качества, които те изброяват.

Към светлата страна – любов, милост, услужливост, разбирателство, нежност, толерантност, приятелство, честност, тактичност, мъдрост, работливост.

Към тъмната страна – злоба, лъжа, завист, омраза, глупост, мързел, грубост, нетактичност, обида, гордост.

Едновременно с учителя децата ги попълват в своите тетрадки.

7. След тази предварителна подготовка на децата се дава като самостоятелна задача индивидуално съчинение-разсъждение „Какво харесвам и какво не харесвам у себе си?“.

Резултати на едно от децата:

„Аз съм малка на ръст, но съм красива. По характер съм добра, учтива, услужлива. Добра ученичка съм. Обичам да помагам възрастни. Гордея се, че имам въображение. Когато играя, най-много се радвам. Харесва ми, че съм весела.

Какво не харесвам в себе си? Май съм малко мързеливичка и разсеяна. Преценявам, че съм бавна, не се справям със задачите винаги. Чувствителна съм и често плача. Не се харесвам, когато децата ме обиждат. Аз се разплаквам, вместо да се защита.“

8. Разглеждане на художествени произведения – приказка за заека, който нищо не харесвал у себе си и все се оплаквал, и притчата „Спуканата делва“. Поуката от тази притча е, че всеки човек си има уникална пукнатина и тя го прави различен. Трябва да възприемаме човек такъв, какъвто е, и да търсим доброто в него.

Индивидуалната задача след тези разсъждения – съчинение на тема „Моят талант“.

Пример: „Моят талант е да рисувам. Интересно ми е да рисувам, защото мога да развихря въображението си. Обичам, когато закачат моите рисунки на таблото. На мен ми е удоволствие, когато другите хора кажат, че рисунките ми са хубави. Щастлива съм, когато довършвам рисунките си докрай. Мечтая си в бъдеще да стана добра художничка.“

„Аз не знам моите таланти какви са, но знам, че съм добра мажоретка. Че знам винаги къде да застана на мажоретните ни танци. Аз мога да карам ролери много бързо. Е, да, понякога падам, но не може изведнъж да се научиш на нещо и да бъдеш най-добрият. Мога да карам тротинетка бързо на три колела или пък на две. Аз винаги научавам нещо, което ми е дадено за домашно за един ден – изпълнителна съм.“

Втора тема: „Аз и светът на възрастните“

На дъската се илюстрира животът със сезоните в една календарна година. Децата вземат участие: пролет – детство (до 18 години); лято – младост (от 18 до 40 години); есен – зрялост (от 40 до 65 години); зима – старост (над 65 години).

Задава се въпрос: „В кой сезон искате да бъдете сега“. Отговорите на децата: 50:50 към пролет-лято.

С набелязаните подтеми се цели детето да опознае света на възрастните и да открие своето място в него.

Първа подтема „Какъв е светът на възрастните?“

Работи се чрез мозъчна атака (Брейнсторм). На дъската се рисува асоциативен облак – живот на възрастните, и децата изброяват думи, които учителят записва – работа, кавги, тъга, любов, криза, умора, самота, грижи, главоболие, нямат време, няма пари, нервност, проблеми, алергия.

Пример:

Дете: Аз имам брат, но него не го е родила мама, а първата жена на баща ми. Мама и тате се обичат прекалено много. Но мен ме радва повече това, че мама и първата жена на татко много се разбират и си ходят на гости и е много весело – смеят се и се забавляват.

Дете: А моите са се разделили, преди аз да се родя. Той ни е оставил и никога не ме е виждал, а аз съм го виждала само на снимка.

Колективни отговори: Когато се карат, двамата си го изкарват на мен; Когато мама е нервна, се кара с тате; Мама има много лоша началничка и винаги се прибира ядосана; Веднъж, като си изпращаха гостите, и се целунаха.

Втора подтема: „Интервю с мама и татко“

1. Откога се познавате?
2. Как се запознахте?
3. Какво харесваш у другия?
4. Запомняща се случка.
5. Ако можехте да се върнете във времето, бихте ли се оженили отново?
6. Какво харесвам в семейството си?
7. Какво не харесвам?
8. Какво ме ядосва?
9. Какво бих искал да променя в другия?

Трета подтема: „Семеен бюджет“

Подготовка по темата: стихотворението „Училище за големи“ на Джани Родари. Децата изготвят списък на разходите за един месец по тяхна преценка и втори списък по данни на родителите.

Четвърта подтема: „Моите страхове“

Дейности, свързани с тази подтема:

1. Нарисувай страха си така, както си го представяш.
2. Напиши на лист това, от което те е страх. Скъсай го на дребни парчета. Хвърли ги в кошчето за боклук. Ето ти унищожи страха си.
3. Къде живеят нашите страхове? В нашите глави като лоши мисли.
4. Как да се преборя с всяка лоша мисъл? Обсъжда се колективно и се дава предложение за освобождаване от тях.

Пример на детски отговори: „Лоши мисли: скарах се с Надя, мъчно ми е за тате, мъчно ми е, че мама работи на две места, брат ми ме закача, нашите нямат пари, получих двойка.“

Трета тема: „Аз и моето бъдеще“

Първа подтема: „Професии“

Дейности:

1. Анкета за всеки ученик: Какъв искаш да станеш? Защо и кое е най-важното за теб в бъдещата ти професия? (Записва се в дневника).
2. Брейнсторм – „Какво определя избора ми на професия“ (интереси, способности, парите, свободно време, усъвършенстване, забавление, хоби, талант, трудност, човеколюбие, справедливост, умора).
3. Професията на мама и татко – интервю с родителите по следните въпроси:
Каква е твоята професия?
Доволен ли си от нея?

С какво те привлича?

Ако може да се върнеш назад във времето, би ли избрал друга професия?

Имаш ли достатъчно свободно време?

За какво го използваш?

Достатъчно ли са парите от заплатата за домашни разходи?

Ако имаш много повече пари, за какво би ги използвал?

Отговорите от интервюто се залепват в тетрадката-дневник.

4. Игра „Професия“

Всяко дете записва на листче желаната професия. Сгъва го и го пуска в кутия. Листчетата се разбъркват и всеки тегли от кутията. Поред излиза всяко дете отпред и с жестове показва написаната на листа професия. Децата отгатват. Този, който я е посочил, става и казва с думи защо я е пожелал.

Втора подтема „Моята мечта“

Дейности :

1. Брейнсторм: асоциативен облак „Какво е мечта“.

Децата дават предложения, които се записват – птица, цвете, слънце, вятър.

Обясняват асоциациите: като вятъра може да се издуха и да изчезне; като птица да отлети; като слънце топли сърцето, красива е като цвете.

2. Да се опитаме да нарисуваме дома на мечтата – къде живее тя.

Децата се провокират да си представят, че са герои от приказка и са тръгнали да търсят мечтата си. Къде ще я открият?

3. „Изкачване по стълбицата на успеха“.

На дъската се чертае стълбица, а в тетрадките всяко дете рисува такава. На най-горното стъпало всеки написва желаната мечта. От първото до последното стъпало написват стъпките, които трябва да направят, за да стигнат върха. Тази задача цели да подготви децата за препятствията, които трябва да преодолееят до стигането на целта.

Следващата задача е групова – изработване на проект-колаж „Желание“.

Класът се разделя на четири групи от по шест деца. Определя се по един капитан на група и децата сами избераат име. Капитаните съобщават имената: „Гепарди“, „Слънце“, „Вихър“, „Море“, и се ангажират да изработят емблеми на всеки член от групата.

В двата часа по Изобразително изкуство учениците работят в екип и изработват своя проект „Желание“ според интересите, мечтите, хобито, предпочитанията на членовете на групата.

Със следваща задача се насочват учениците да проникнат по-дълбоко в същността на препятствията. Разказва се притчата за моркова, яйцето и кафето, които били залети с вряла вода (т.е. препятствие) и как те реагират. Морковът омеква, яйцето се втвърдява, а кафето променя цвета и вкуса на водата.

Така и различните хора реагират по различен начин на проблемите. И отново чрез мозъчна атака целият клас активно участва: „Как се чувствам, когато пред мен възникне проблем“ (объркан, слаб, ядосан, тъжен, глупав).

Отговорите характеризират емоционалното състояние. Учениците се насочват да не се отчайват и разочароват, когато срещнат трудности, а да се опитат да открият някакви преимущества в проблема си и да го превърнат от пречка в забавление.

Към тази тема могат да се разгледат и някои казуси: например получил си слаба оценка, как ще го съобщиш на родителите си; скарал си се с най-добрия си приятел – не искаш да се извиниш, защото гордостта ти пречи – как ще постъпиш. След тези задачи, които може да се впишат в дневника като лично преживяване, се преминава към задача, целяща развитие на въображението и творческото мислене. Съставяне на приказка по схема, която изобразява: човек-скала, човек-река, човек-поляна с коприва и накрая слънце. Учениците съставят приказка, като обясняват как ще преодолеят препятствията и какво ще открият след тях. Освен развиване на творческото въображение с тази задача се проверява какви са стремежите и целите на различните деца, какво желаят да постигнат.

За да се насочат децата към позитивно мислене, се дава индивидуална задача – съчинение на тема „Торта от усмивки“. В него те описват всички видове усмивки, всички случки, които ги карат да се засмеят. Тортата може да бъде голяма и в нея да се включат усмивките на цялото семейство.

Това са само част от дейностите, които могат да се използват в процеса на възпитанието на малкия ученик, в търсене на пътеки за самопознание. А те са много и разнообразни, насочени не само навътре към собственото „Аз“, а неминуемо и навън към света.

ЛИТЕРАТУРА

Авад, Дж. (2011). *Скритият дар*. София: AMG Publishing.

Василева, Е (2009). *Духовно-нравственото израстване на малкия ученик*. София: „Фараго“.

Цветанска, С., Василева, Ем., Емилова, Р. (2010). *Да бъдеш гражданин – книга за учителя*. София: Фондация „Просвета – София“.

SELF-KNOWLEDGE – A STAGE OF THE PROCESS IN UNDERSTANDING THE WORLD OF PRIMARY SCHOOL

Abstract. This report presents the role of self-knowledge in the process of development in the human personality, the need of realizing our own spiritual nature and the direction towards improving human relationships and human nature.

Natalia Humbadzhieva

✉ High School „Sv. Kliment Ohridski“
61, Targovska Str.
5500 Lovetch, Bulgaria
E-mail: nataly333@Abv. Bg